

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА ЦИФРОВИХ НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

FORMATION OF INFORMATION LITERACY AND DIGITAL SKILLS IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS: THEORETICAL ASPECT

У статті розглянуто теоретичний аспект формування в майбутніх учителів початкової школи інформаційної грамотності та цифрових навичок. Здійснено узагальнюючий огляд літератури щодо реалізації формування інформаційної грамотності у закладах вищої освіти. Доведено, що майбутніх учителів початкової школи найчастіше вчать оцінювати інформацію, але їм бракує навичок щодо добросовісного користування інформацією. Зазначено, що інформаційна грамотність допоможе майбутнім учителям уникати дезінформації. Цифрові навички та інформаційна грамотність є важливими поняттями у світі нових технологій і формують основу для безперервного процесу навчання, мають відношення до будь-яких дисциплін, будь-якого освітнього середовища, всіх рівнів навчання. Зазначено, що досягнення мети формування інформаційної грамотності та цифрових навичок майбутніх учителів початкової школи здійснюється у процесі вирішення наступних завдань: вивчення різноманітних джерел інформації; опанування способів аналітико-синтетичної переробки навчальної інформації, прийомів і засобів самостійного ведення пошуку інформації відповідно до завдань, які виникають під час навчання; вивчення і застосування можливостей новітніх інформаційних технологій тощо. Визначено та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування інформаційної грамотності майбутнього вчителя початкової школи: побудова освітнього процесу відповідно до завдань і основних компонентів інформаційної грамотності та цифрових навичок; неперервний і системний розвиток інформаційної грамотності майбутніх учителів початкової школи; формування інформаційної та цифрової діяльності з позитивною мотивацією майбутніх учителів початкової школи; стимулювання творчої цифрової діяльності майбутніх учителів початкової школи під час організації інформаційного середовища у ЗВО; залучення майбутніх учителів початкової школи до створення значущих інформаційних продуктів для професійного розвитку у процесі опанування різних дисциплін.

Ключові слова: інформаційна грамотність, вища освіта, неперервна освіта, дезінформація, цифрові навички, організаційно-педагогічні умови формування інформаційної гра-

мотності майбутнього вчителя початкової школи.

The article examines the theoretical aspect of the formation of information literacy and digital skills in future primary school teachers. A general review of the literature on the implementation of the formation of information literacy in higher education institutions was carried out. It has been proven that prospective primary school teachers are often taught to evaluate information, but they lack the skills to use information responsibly. It is noted that information literacy will help future teachers to avoid misinformation. Digital skills and information literacy are important concepts in the world of new technologies and form the basis for a continuous learning process, relevant to any discipline, any educational environment, all levels of learning. It is noted that the achievement of the goal of forming information literacy and digital skills of future primary school teachers is carried out in the process of solving the following tasks: studying various sources of information; mastering the methods of analytical and synthetic processing of educational information, techniques and means of independent search for information in accordance with the tasks that arise during training; studying and applying the possibilities of the latest information technologies, etc. The organizational and pedagogical conditions for the formation of information literacy of the future primary school teacher have been defined and substantiated: the construction of the educational process in accordance with the tasks and main components of information literacy and digital skills; continuous and systematic development of information literacy of future primary school teachers; formation of informational and digital activities with positive motivation of future primary school teachers; stimulating the creative digital activity of future primary school teachers during the organization of the information environment in higher education institutions; involvement of future primary school teachers in the creation of significant information products for professional development in the process of mastering various disciplines.

Key words: information literacy, higher education, lifelong education, disinformation, digital skills, organizational and pedagogical conditions for the formation of information literacy of the future primary school teacher.

УДК 378.147:373.3.011-051]:004
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/52.2.14>

Мороз Н.В.,
аспірантка кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Українське суспільство стрімко рухається вперед і прагне негайних дій від системи вищої освіти, оскільки відповідає за професійну підготовку висококваліфікованих спеціалістів різних галузей саме вона. Однак початкова відповідальність, безумовно, лежить на закладах загальної середньої освіти, яка з ранніх літ готує основу для подальшого професійного зростання.

Отже, в розвитку суспільства, вчитель, а особливо вчитель початкової школи, вважається досить важливою особою. Поки студенти здобувають вищу освіту, реальність змінюється, і вони ризикують отримати застарілу модель професійної компетентності. Тож потрібно знайти вихід із цієї ситуації. Майбутнього вчителя початкової школи можна і потрібно вчити розвивати власне професійне мислення, свідомість і вміння.

В Указі Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» зазначається, що для сприяння національним інтересам нашої держави різноманітна та справедлива якісна освіта та можливості для навчання впродовж життя повинна бути забезпечена для всього українського народу [9].

Інформаційна грамотність та цифрова безпека є одними з найважливіших навичок XXI століття, без яких сучасний учитель не зможе ефективно викладати та забезпечувати навчання учнів в умовах постійних інновацій та модернізації освіти незалежно від типу (формальна, неформальна) або її рівня (дошкільна, початкова, середня школа, професійно-технічна та вища освіта).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В останні роки в Україні активізувалися пошуки вітчизняних учених у галузі інформаційної компетентності, інформаційної культури, інформаційної грамотності та цифрових навичок. Сферою цих досліджень охоплені: інформаційна грамотність користувачів та вузівська бібліотека (О. Шилюк) [10], інформатизація професійної підготовки соціальних педагогів у педагогічних коледжах (В. Корняк) [2], пропедевтика інформаційної грамотності дітей від 2 до 6 років (Т. Науменко) [4], інформаційна грамотність і цифрова нерівність (О. Радзівська) [6]. Зарубіжний досвід країн ЄС з цифрових навичок і перспективи для України досліджувала О. Струтинська [8], цифрові навички сучасного вчителя розглядала І. Слуцька [7].

Проаналізувавши сучасні педагогічні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених можна відмітити, що на сучасному етапі збільшується інтерес до проблематики цифрової освіти. Проблеми підготовки майбутнього вчителя початкових класів до організації діалогу «вчитель – комп'ютер – учень» ґрунтуються на принципово важливих педагогічних ідеях удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів та формування особистості вчителя, що розкриті в працях В. Бикова, О. Бондаренка, Ю. Буровицької, Р. Гуревича, В. Заболотного, М. Кадемїї, Г. Козлакової, О. Міщенко, А. Соломатіної, О. Шестопал, О. Щербакова.

Дослідження Н. Бібік, В. Бондаря, А. Коломієць, С. Литвиненко, С. Мартиненко, О. Савченко, Л. Хомич та інших, показали, що на сучасному етапі самостійна робота студентів тісно пов'язана з інформаційно-комунікаційними технологіями, що значно підвищує ефективність освітнього процесу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури засвідчив, що увага приділяється лише окремим аспектам формування інформаційної грамотності. А проблема формування інформаційної грамотності та цифрових навичок у майбутніх учителів початкової школи залишається на сьогодні недостатньо дослідженою.

Мета статті – розгляд теоретичного аспекту формування інформаційної грамотності та цифрових навичок у майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Рівень обговорення школи, завданої дезінформацією нашому суспільству, ще ніколи не був таким високим. У цьому контексті інтерес до інформаційної грамотності та цифрових навичок перемістився з незначного до значно більш масового, оскільки ми усвідомлюємо важливість допомоги майбутнім учителям початкової школи отримати навички та здорове ставлення, необхідні для успішного проходження свого шляху через складний інформаційний ландшафт, у якому ми все частіше опиняємося. Набагато більше уваги зараз приділяється тому, як можна запровадити ефективні ініціативи з підвищення інформаційної грамотності та цифрових навичок серед майбутніх учителів початкової школи, а також обговорюється, хто має відповідати за ці ініціативи. Інформаційна грамотність та цифрові навички все частіше розглядаються як життєво важливі компоненти навичок, якими повинні володіти всі майбутні вчителі початкової школи.

Але як можна ефективно запровадити стійкі ефективні схеми формування інформаційної грамотності та цифрових навичок в наших закладах освіти, багато з яких уже перевантажені, намагаючись впоратися з існуючими вимогами, які до них висуваються. У багатьох європейських країнах систему обов'язкової школи критикують за те, що вона недостатньо робить для підготовки учнів до дедалі складніших вимог нашого суспільства. Вчителі часто стикаються з обмеженими ресурсами, дедалі більш вимогливим та індивідуальним контингентом учнів, а уряди поспішає звинувачувати заклади освіти в «хворобах» суспільства.

Отже, як ми можемо запровадити ще одну вимогу до обмеженого навчального часу та ресурсів закладів освіти, наполягаючи на тому, щоб вони додали інформаційну грамотність та цифрові навички до вже перевантаженого навчального дня? Це правда, що деякі заклади освіти справляються з цим, встановлюючи зв'язки з неурядовими організаціями та іншими типами організацій, які проводять позашкільні або періодичні семінари чи заняття з інформаційної грамотності, або заняття з розвитку цифрових навичок. Хоча такі ініціативи дуже вітаються та мають вплив, їх просто недостатньо – звичайно, якщо взяти до уваги той факт, що для більшості населення лише незначна меншість коли-небудь відвідає лише один такий семінар чи заняття протягом усієї їхньої освітньої кар'єри.

Інформаційна грамотність – уміння формулювати інформаційну потребу, запитувати, шукати, відбирати, оцінювати інформацію, в якому б вигляді вона не була представлена є важливою

складовою інформаційної культури. Іншими словами, інформаційна грамотність – це здатність розуміти необхідність певної інформації, виявляти, знаходити, оцінювати й ефективно використовувати цю інформацію для розв'язання певних навчально-організаційних та науково-методичних проблем [1, с. 27-31].

Цифрові навички – це уміння, які дозволяють нам користуватися інтернетом безпечно і ефективно, використовувати електронні інструменти для професійного та особистісного розвитку. Цифрові навички та інформаційна грамотність також є дуже важливими поняттями у світі нових технологій, що постійно змінюється. Вони формують основу для безперервного процесу навчання, що триває, мають відношення до будь-яких дисциплін, будь-якого освітнього середовища, всіх рівнів навчання. Це дає можливість учням формувати зміст та розширювати обрії наукових досліджень, бути більш мотивованим, контролювати процес своєї освіти.

Неперервне вдосконалення системи освіти в Україні – це чинник, що вказує на потребу формування нового педагогічного мислення. З метою задоволення цієї потреби креативними, високо інтелектуально та всебічно розвиненими педагогами здійснюються пошуки шляхів, методів та засобів розвитку зазначених якостей. Педагоги мають бути здатними не лише передати навчальний матеріал, а й уміння організувати пізнавальну діяльність учнів, розвивати їх самостійність та творчість завдяки використанню сучасних засобів – комп'ютерних технологій [5].

Цифрові навички та грамотність є надзвичайно важливими для формування особистості. Хоча дітей, народжених в останнє десятиріччя, вважають «поколінням Z», це дуже відрізняється від цифрової грамотності. Наявність практичних навичок програмного забезпечення та розуміння цифрового синтаксису є такими ж важливими для цифрової грамотності, як і розуміння того, як користуватися соціальними медіа та переглядати Інтернет. Існує нагальна потреба у кращому розвитку цих базових навичок у молодшому шкільному віці, щоб ефективніше подолати розрив між початковою та середньою освітою. Якщо діти краще зрозуміють принципи обчислювальної техніки до вступу в середню школу, у них набагато більше шансів отримати натхнення та мотивацію продовжувати вдосконалювати свої навички.

Дивлячись у довгостроковій перспективі та знову враховуючи «дефіцит цифрових навичок» можна сказати, що значно ефективніше розвивати цифрову підкованість майбутніх учителів початкової школи ще до того, як вони навіть прийдуть на роботу, ніж інвестувати в навчання співробітників, коли вони вже працюють, а час, енергія і кошти для підвищення кваліфікації обмежені.

Важливо, щоб учителі початкової школи відчували кращу підтримку, оснащення та готовність запровадити комп'ютерну техніку у своїх класах. Залучення кодування – і навіть принципів цифрового синтаксису та фразування – до уроків із будь-якої предметної області є перевіреним способом допомогти створити основу цифрових навичок для дітей, незалежно від предмету, який вони вивчають.

Досягнення мети формування інформаційної грамотності та цифрових навичок майбутніх учителів початкової школи здійснюється у процесі вирішення наступних завдань: вивчення різноманітних джерел інформації; опанування способів аналітико-синтетичної переробки навчальної інформації, прийомів і засобів самостійного ведення пошуку інформації відповідно до завдань, які виникають під час навчання; вивчення і застосування можливостей новітніх інформаційних технологій тощо [3].

Проблема інформаційної грамотності вчителів закладів початкової освіти все частіше піднімається у науковому колі, оскільки люди стикаються з широким різноманіттям та багатоваріантністю при виборі інформації в різних галузях – у процесі навчання, на робочому місці, в особистому житті.

Інформаційна грамотність формує основу для безперервного процесу навчання. Вона має відношення до будь-яких дисциплін, будь-якого освітнього середовища, всіх рівнів навчання. Це дає можливість учням формувати зміст та розширювати обрії наукових досліджень, бути більш мотивованим, контролювати процес своєї освіти.

Зазначимо, що інформаційно-письменна людина вміє: визначити розмір своїх інформаційних потреб та запитів; раціонально та ефективно отримати доступ до необхідної інформації; критично оцінити рівень отриманої інформації та знайдених ресурсів; впровадити відібрану інформацію у власне формовану інформаційну базу; ефективно використовувати інформацію відповідно до поставлених цілей; розуміти економічні, правові та соціальні аспекти використання інформації, дотримуватись етичних та правових норм при здійсненні доступу та використання інформації.

На сьогодні сучасний цифровий простір пропонує майбутнім учителям початкової школи безпрецедентний доступ до інструментів і ресурсів для навчання. Однак інформація, з якою стикаються студенти, не завжди точна чи якісна. Основні навички інформаційної грамотності, такі як проведення стратегічного онлайн-пошуку, оцінка легітимності інтернет-джерел, відсіювання дезінформації та розпізнання реклами можуть допомогти майбутнім учителям початкової школи підготуватися до успіху в навчанні протягом усього життя. Наприклад, студенти можуть навчатися швидко та

ефективно шукати за допомогою відповідних типів ключових слів. Вони також можуть дізнатися, що спонсорські посилання (які зазвичай з'являються у верхній частині списку результатів пошуку) є формами реклами, а отже, не завжди найкращими ресурсами. Інформаційна грамотність допоможе уникати дезінформації. На сьогодні залишається відкритим питання як вчителі навчають цим навичкам на своїх курсах. Необхідно надати більш прямі вказівки для педагогів, щоб вони визнали важливість інформаційної грамотності та знайшли спосіб впровадження елементів інформаційної грамотності у свої курси.

Модернізація освітнього середовища передбачає орієнтацію навчального процесу Нової української школи на особистісний розвиток, створення умов для формування інформаційної грамотності та цифрових навичок. Отже, майбутні вчителі початкової школи мають бути готовими до застосування цифрових технологій в умовах закладу початкової освіти.

Тому організаційно-педагогічними умовами формування інформаційної грамотності майбутнього вчителя початкової школи вважаємо такі:

- побудова освітнього процесу відповідно до завдань і основних компонентів інформаційної грамотності та цифрових навичок;
- неперервний і системний розвиток інформаційної грамотності майбутніх учителів початкової школи;
- формування інформаційної та цифрової діяльності з позитивною мотивацією майбутніх учителів початкової школи;
- стимулювання творчої цифрової діяльності майбутніх учителів початкової школи під час організації інформаційного середовища у ЗВО;
- залучення майбутніх учителів початкової школи до створення значущих інформаційних продуктів для професійного розвитку у процесі опанування різних дисциплін.

Висновки. Виходячи з вищезазначеного стає очевидним, що формування інформаційної грамотності та цифрових навичок є важливим аспектом у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. Отже, необхідність формування цифрових навичок, а також інформаційної грамотності майбутніх учителів початкової школи зумовлена тим, що інформаційне та цифрове забезпечення навчального процесу у закладах освіти змінюється, формується інформаційна структура, розширюються межі інформаційних баз знань, зростає кількість цифрових засобів для комунікації. Підвищенню ефективності зазначеного процесу, сприятимуть організаційно-педагогічні

умови формування інформаційної грамотності та цифрових навичок майбутнього вчителя початкової школи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. Перспективним може бути вивчення зарубіжного досвіду формування в майбутніх учителів початкової школи інформаційної грамотності та цифрових навичок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Болсун С. Інноваційний підхід до формування професійного іміджу педагога в системі післядипломної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2011. № 6. С. 27–31.
2. Корнят В. С. Інформатизація професійної підготовки соціальних педагогів у педагогічних коледжах. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2012. № 3/4. С. 61-65.
3. Левшин М. М. Педагогічна сутність поняття «інформаційна культура особистості». *Вища освіта України*. 2002. № 3. С. 67–74.
4. Науменко Т. І. Пропедевтика інформаційної грамотності дітей від 2 до 6 років. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 2 (45). С. 27-30.
5. Про реалізацію проекту ЄС «Рамкова структура цифрових компетентностей для українських вчителів та інших громадян (dComFra): Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.03.2019 р. № 366. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-realizaciyu-proektu-yes-ramkova-struktura-cifrovih-kompetentnostej-dlya-ukrayinskih-vchiteliv-ta-inshih-gromadyan-dcomfra> (дата звернення: 27 жовтня 2022 р.).
6. Радзівська О. Г. Інформаційна грамотність та цифрова нерівність: забезпечення дитини в сучасному інформаційному просторі. *Інформація і право*. 2017. № 1. С. 92-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2017_1_12 (дата звернення: 27.10.2022).
7. Слущька І. А. Цифрові навички сучасного вчителя. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2013. № 6. С. 16-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2013_6_6 (дата звернення: 28.10.2022).
8. Струтинська О. В. Цифрові навички і цифрова компетентність: зарубіжний досвід країн ЄС і перспективи для України. *Фізико-математична освіта*. 2020. Вип. 3(1). С. 94-102. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2020_3\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2020_3(1)_17) (дата звернення: 28.10.2022).
9. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» м. Київ 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 27 жовтня 2022 р.).
10. Шилюк О. І. Інформаційна грамотність користувачів та вузівська бібліотека. *Проблеми розвитку інформаційного суспільства*: матеріали міжнар. форуму, 7 – 9 жовт. 2009 р., Львів, Київ, 2009. С. 124-130.